

Рябкін О.В.,
методист центру підтримки викладання «Захисту України»
Комунального закладу «Інститут післядипломної
педагогічної освіти Чернівецької області»
Гапєй А.Г.,
заступник директора
Чернівецького філософсько-правового ліцею №2
Чернівецької міської ради

ОСНОВНІ АСПЕКТИ МЕТОДИЧНОГО СУПРОВОДУ НАВЧАЛЬНОГО ПРЕДМЕТА «ЗАХИСТ УКРАЇНИ» В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ У 2026/2027 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Організація освітнього процесу з навчального предмета «Захист України» в закладах загальної середньої освіти у 2026/2027 навчальному році здійснюватиметься відповідно до законів України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту», «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про національну безпеку України», «Про оборону України», «Про основи національного спротиву», «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності», «Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих питань підготовки громадян України до національного спротиву», Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 15.12.2023 №1322, Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 №1392, та інших нормативних документів.

Підготовка громадян України до національного спротиву є обов'язковою для всіх громадян і громадянок та відбуватиметься за єдиною програмою, таким чином забезпечуючи дотримання рівних прав і можливостей учнів та учениць під час вивчення навчального предмета «Захист України» [12].

Практичні заняття з вивчення навчального предмета «Захист України» проводяться з метою набуття навичок ведення вогню зі стрілецької зброї, мінної безпеки, домедичної допомоги та інших умінь і навичок, передбачених програмами підготовки громадян України до національного спротиву. Заняття проводяться на полігонах Збройних Сил України, на базі майна Товариства сприяння обороні України, інших складових сил безпеки та сил оборони, а також на стрільбищах, у тирах, стендах та на інтерактивних тренажерах незалежно від форми власності за сприяння місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, інших державних органів та організацій (за необхідності) з обов'язковим дотриманням правил безпеки поводження зі зброєю та боєприпасами.

До проведення заходів підготовки громадян України до національного спротиву залучаються ветерани війни, заклади освіти незалежно від форми власності, заклади фізичної культури і спорту, громадські об'єднання та інші інститути громадянського суспільства, діяльність яких спрямована на сприяння забезпеченню національної безпеки й оборони та військово-патріотичного виховання, за умови дотримання вимог законодавства України.

Початкова загальновійськова підготовка до національного спротиву реалізується на третьому рівні повної загальної середньої освіти та проводиться в закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої освіти, що мають ліцензію на провадження освітньої діяльності на відповідному рівні повної загальної середньої освіти, шляхом викладання навчального предмета «Захист України» та здійснення заходів, спрямованих на військово-патріотичне виховання

Заходи, спрямовані на військово-патріотичне виховання, організовують та проводять відповідно до планів заходів з утвердження української національної та громадянської ідентичності центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, до сфери управління яких належать заклади освіти. У 2024 році МОН України, щоб забезпечити реалізацію завдання щодо якісної початкової загальновійськової підготовки та формування стійкої

громадянської ідентичності, розпочало оновлення підходів до викладання навчального предмета «Захист України» [8, 9].

У межах зазначеного оновлення було розроблено модельну навчальну програму «Захист України. Інтегрований курс» для закладів, що забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти, запропоновано новий підхід до викладання зазначеного предмета та виділено кошти на формування відповідного навчального простору. Ця програма була розроблена відповідно до нового Державного стандарту профільної середньої освіти та погоджена в Міністерстві оборони України (лист від 17.04.2024 №1/6787-24). Наказом МОН України від 08.08.2024 №1116 зазначеній модельній навчальній програмі надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти та науки України».

Викладання за цією програмою реалізується в рамках інноваційного освітнього проєкту на всеукраїнському рівні за темою «Теоретико-методичні засади викладання навчального предмета/інтегрованого курсу “Захист України”» (далі – Освітній проєкт).

Відповідно до Типової освітньої програми закладів загальної середньої освіти на вивчення предмета «Захист України» в 10-11 класах закладів загальної середньої освіти типовим навчальним планом на рівні стандарту передбачено 2 години на тиждень [2]. На профільному рівні типовим навчальним планом передбачено 5 годин (інваріантний складник) на тиждень.

Заклади освіти, які долучилися до Освітнього проєкту, здійснюють викладання відповідно до модельної навчальної програми «Захист України. Інтегрований курс» для закладів, що забезпечують здобуття повної загальної середньої освіти [2].

Заклади, що не долучилися до Освітнього проєкту, здійснюють навчання за:

- навчальною програмою для 10-11 класів закладів загальної середньої освіти «Захист України. Рівень стандарту»;
- навчальною програмою для 10-11 класів закладів загальної середньої освіти «Захист України. Профільний рівень».

Зважаючи на стислі терміни, у які відбувалася розробка та затвердження нової модельної навчальної програми, навчально-методичне забезпечення в рамках Освітнього проєкту перебуває на стадії розробки. Для зручності роботи педагогічних працівників додатково листами МОН України будуть надані методичні та навчальні матеріали [2].

Суттєвою загальною рисою модельних навчальних програм, що відповідає сучасним тенденціям в освіті, є надання вчителю значно більшої свободи в питаннях планування освітнього процесу. Вибір форм, методів і засобів навчання, розподіл годин, відведених на вивчення модулів та окремих тем (це стосується як порядку вивчення тем, так і розподілу часу на їхнє вивчення), учительство здійснює самостійно [2, 7, 8].

Враховуючи зазначене, вимоги модельної навчальної програми «Захист України. Інтегрований курс» та Освітнього проєкту, необхідність створення навчального простору, забезпеченого зокрема потрібним обладнанням, та сучасний запит учнів та учениць на практичні навички, вивчення предмета «Захист України» має здійснюватися на базі осередків викладання навчального предмета «Захист України» в закладах освіти (далі – Осередок) [2, 3].

Під час організації освітнього процесу варто зосередити увагу саме на практичному складникові предмета (до 80%), а не на виконанні письмових (контрольних, самостійних) робіт, перечитуванні підручника, заучуванні нормативно-правових актів, військових та медичних понять і визначень, відпрацюванні навичок стрийової підготовки тощо [2, 3].

Безпосередню організацію та проведення заходів з початкової підготовки покладено на заклади освіти, де створено Осередок. Керівник закладу освіти відповідальний за організацію та стан початкової підготовки, військово-патріотичного виховання, удосконалення матеріально-технічної бази, створення безпечних умов навчання [2, 3].

Викладання навчального предмета «Захист України» забезпечується педагогічними працівниками, які входять до штату (штатного розпису) закладу освіти, де створено Осередок. Вони є відповідальними за проведення заходів з

початкової підготовки здобувачів освіти, облік, зберігання, технічний стан та видачу засобів навчання та обладнання, дотримання встановлених правил і запобіжних заходів під час організації освітнього процесу. На посади педагогічних працівників для викладання «Захисту України» залучають осіб, які мають вищу освіту та/або відповідну професійну кваліфікацію, насамперед звільнених з військової служби, ветеранів війни [2, 3].

Для надання допомоги педагогічним працівникам у проведенні навчальних занять за певними модулями навчальної програми «Захисту України» можуть залучатися ветерани війни, представники органів сил безпеки і оборони за погодженням з їхніми керівниками, представники інститутів громадянського суспільства.

З метою підготовки педагогічних працівників, які працюють та працюватимуть в Осередку, рекомендовано у 2026 році пройти підвищення кваліфікації за Типовою програмою підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів освіти, які забезпечують викладання навчального предмета «Захист України», затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 16.08.2024 №1151.

Для стимулювання пізнавальної активності учнівства, його дієвої самостійної діяльності під час уроків рекомендуємо застосовувати тренінгові формати роботи, а також розширювати діапазон організаційних форм, методів навчання, способів навчальної взаємодії, які максимально наближають освітній процес до реального життя та забезпечують практичну спрямованість навчання. Для цього застосовують вправи і завдання до них, що створюють передумови для співпраці, активної участі учнів у процесі навчання; завдання, що спонукають до діалогу, висловлювання власних думок, міркувань, позицій, способів розв'язання проблеми; завдання творчого характеру, при розв'язанні яких учні виявляють ініціативу, самостійність, мають право вибору та власної аргументації; завдання, що спонукають до обміну думками, враженнями, включають спеціально сконструйовані ситуації вибору та моделювання життєвих ситуацій.

Для ефективного викладання навчального предмета «Захист України» та впровадження вищезазначеного рекомендуємо уроки, кількість яких передбачена навчальним планом для вивчення цього навчального предмета протягом місяця, проводити на базі Осередку в межах 1-2 навчальних днів на місяць. Відпрацювання практичних навичок у межах вивчення предмета може відбуватися під час навчання в Осередку або шляхом проведення навчально-польових зборів [2, 3].

Рекомендуємо організовувати навчально-польові збори за умови їхнього проведення в 10 класі наприкінці навчального року. Тривалість зборів та форма їхнього проведення визначається закладом освіти, де створено Осередок.

Для проведення практичних занять та навчально-польових зборів з навчального предмета «Захист України» можна використовувати базу закладів спеціалізованої освіти військового спрямування, закладів освіти із специфічними умовами навчання, міжшкільних ресурсних центрів, центрів підготовки населення до національного спротиву, добровольчих формувань територіальної громади, а також інститутів громадянського суспільства.

Від вивчення навчальної дисципліни «Основи національного спротиву» в закладах освіти всіх форм власності звільняються здобувачі освіти, які:

- проходили військову службу;
- успішно вивчили цю навчальну дисципліну під час попереднього здобуття фахової передвищої або вищої освіти;
- мають документ про проходження базової загальновійськової підготовки та здобуття військово-облікової спеціальності;
- здобувають освіту за формою, відмінною від денної або дуальної форми здобуття освіти;
- проживають на тимчасово окупованій території України.

Зазначені здобувачі освіти мають можливість особистого вибору додаткових освітніх компонентів освітньої програми в обсязі, передбаченому для вивчення цієї навчальної дисципліни [12].

Заклади, що не долучилися до Освітнього проєкту та користуються навчальними програмами для 10-11 класів закладів загальної середньої освіти «Захист України. Рівень стандарту» та «Захист України. Профільний рівень», здійснюють навчання на базі закладів освіти відповідно до навчального плану закладу та можуть проводити заняття:

- 10 клас – по 1,5 години на тиждень упродовж навчального року (рекомендовано – 2 год.);

- 11 клас – по 1,5 години на тиждень упродовж навчального року (рекомендовано – 2 год.) [2, 3].

Основною організаційною формою вивчення предмета «Захист України» в закладах загальної середньої освіти всіх типів є навчально-практичні заняття, які проводить учитель/вчителька згідно з календарним плануванням за тематичними планами, складеними відповідно до навчальної програми/модельної навчальної програми [2, 3].

Під час проведення занять з предмета «Захист України» відсутні вимоги до форми одягу вчителя та здобувачів освіти. Під час відпрацювання практичних навичок, що передбачають активних рух, переміщення та пересування предметів, рекомендовано заохочувати учнівство носити зручний одяг та взуття, які не сковують рухів та не створюють ризиків травмування під час занять.

Істотного значення набуває рівень відповідної підготовки вчительства, яке могло б якісно викладати навчальний предмет із урахуванням оновлених підходів. Педагогічні працівники мають систематично підвищувати свій професійний рівень під час навчання на курсах підвищення кваліфікації, навчально-методичних зборів та самостійно.

Безпека під час проведення навчальних занять із предмета «Захист України» забезпечується завдяки чіткій організації, суворому дотриманню заходів, що визначаються статутами, курсу стрільб, відповідним керівництвам та настановам. Обов'язковими є інструкції з безпеки для учнівства, затверджені керівником закладу освіти, під час проведення різних форм практичних занять. Керівники закладів освіти зобов'язані вживати заходів щодо попередження

загибелі та травмування учнівства, встановлювати необхідні вимоги безпеки під час роботи з озброєнням та військовою технікою, проведення занять, стрільб, спеціальних занять і робіт, своєчасно доводити ці вимоги до відома учнів. Відповідальність за дотримання вимог безпеки на заняттях покладена на вчителів навчального предмета «Захист України» [2, 3].

Пропонуємо для викладання навчального предмета «Захист України» використовувати такі інтернет-ресурси:

- навчальний курс «Навчання з попередження ризиків від вибухонебезпечних предметів»: <https://prometheus.org.ua/prometheus-free/training-on-explosive-risk-prevention/>;

- проєкт #вбезпеці від EdEra: <https://safe.ed-era.com/>;

- G7 Сили територіальної оборони ЗСУ готові до спротиву: <https://sprotyvg7.com.ua/>;

- ТССС: <https://tccc.org.ua/>;

- усе про мінну безпеку: <https://bezpeka.info>;

- електронна військова бібліотека: <https://www.ukrmilitary.com/p/military-library.html>;

- курс тактичної медицини СБУ (протокол ТССС, алгоритми MARCH та PAWS): https://youtube.com/playlist?list=PLWhDP0v1o10G4jLUB9meDOuIn5X7G4s6T&si=KBEN7_7_U4jhbpk9;

- курс «Застосування технологій в умовах війни», створений у межах проєкту «Victory Drones» за сприяння Центру підтримки аеророзвідки UAV101: <https://prometheus.org.ua/prometheus-free/technology-in-wartime/>;

- «Інженер БПЛА. Базовий курс» (цикл відеолекцій на такі теми: класифікація дронів, будова дрона, поломки/ремонт, а також теорія: основи аеродинаміки, метеорології тощо): <https://prometheus.org.ua/prometheus-free/drone-engineering-intro/>;

- інженерний курс «Народний FPV», присвячений збірці 7-дюймового FPV дрона (базова будова, підбір інструментів, комплектуючих, пайка, збірка тощо): <https://prometheus.org.ua/prometheus-free/fpv-engineering/>;

- відпрацювання алгоритмів надання допомоги за допомогою онлайн-симуляторів: <https://www.lifesaversim.com/ua/home-ua/>;
- сайт Міжнародного Комітету Червоного Хреста в Україні: <https://blogs.icrc.org/ua/>;
- курс «Історія українського громадянського суспільства»: [https://courses.zrozumilo.in.ua/courses/course-v1:eef+EEF-044+Jan2024/about](https://courses.zrozumilo.in.ua/courses/course-v1:eef+EEF-044+Jan2024/about;);
- курс «Єдина Україна: становлення національної ідентичності»: [https://courses.zrozumilo.in.ua/courses/course-v1:eef+EEF-046+Nov2023/about](https://courses.zrozumilo.in.ua/courses/course-v1:eef+EEF-046+Nov2023/about;);
- онлайн-ресурс у підтримку плекання стресостійкості «Академія стійкості»: <https://resilience.k-s.org.ua/>;
- психологічна допомога під час війни: https://kmopsy.blogspot.com/p/blog-page_65.html;
- курс «Демократія vs Авторитаризм»: <https://maibutni.com.ua/democracyvsauthoritarianism/>.

Список використаних джерел та літератури

1. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 №1392. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/28030/ (дата звернення: 06.06.2026).
2. Захист України. Методичні рекомендації для вчителів на 2024/25 рік // Про інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів/інтегрованих курсів у закладах загальної середньої освіти у 2024/2025 навчальному році : лист Міністерства освіти і науки України від 30.08.2024 №1.1/15776-24. URL: https://osvita.ua/doc/files/news/930/93015/Zachyst_Ukrayiny_1_pdf (дата звернення: 06.06.2026).
3. Про реалізацію інноваційного освітнього Проєкту на всеукраїнському рівні за темою «Теоретико-методичні засади викладання навчального предмета/інтегрованого курсу «Захист України» у Чернівецькій області» : наказ Департаменту освіти і науки Чернівецької ОВА від 20.09.2024 №293. URL:

<http://doncv.gov.ua/wp-content/uploads/2024/10/293.pdf> (дата звернення: 06.06.2026).

4. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 №2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 06.06.2026).

5. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 №463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 06.06.2026).

6. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 №2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 06.06.2026).

7. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 №2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 06.06.2026).

8. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 №1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 06.06.2026).

9. Про основи національного спротиву» Закон України від 16.07.2021 №1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення: 06.06.2026).

10. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13.12.2022 №2834-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text> (дата звернення: 06.06.2026).

11. Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023-2025 роках : постанова Кабінету Міністрів України від 15.12.2023 №1322. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1322-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.06.2026).

12. Деякі питання надання освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам (за спеціальним фондом державного бюджету) для

підвищення кваліфікації та надання послуг із супервізії для педагогічних працівників, які забезпечують викладання навчального предмета «Захист України», у 2026 році : постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.2026 №370. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/370-2026-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.06.2026).

13. Про внесення змін до Порядку та умов надання освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам (за спеціальним фондом державного бюджету) для підвищення кваліфікації та надання послуг із супервізії для педагогічних працівників, які забезпечують викладання навчального предмета «Захист України», у 2026 році : постанова Кабінету Міністрів України від 27.05.2026 №662. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/662-2026-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.06.2026).

14. Про затвердження переліку осередків викладання навчального предмета «Захист України» в закладах освіти Чернівецької області : розпорядження Чернівецької ОВА від 06.09.2024 №942-р. URL: <https://bukoda.gov.ua/storage/app/uploads/public/66e/2ea/8fc/66e2ea8fc384e427744792.pdf> (дата звернення: 06.06.2026).